

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΕΝ ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΝΕΡΩΝΟΣ

ΣΤΩΪΚΟΙ ΚΑΙ ΙΑΤΡΟΙ — ΟΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ: ΑΘΗΝΑΙΟΣ

ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΘΗΤΑΙ ΤΟΥ: ΗΡΟΔΟΤΟΣ, ΑΓΑΘΙΝΟΣ, ΑΡΧΙΓΕΝΗΣ, ΑΡΕΤΑΙΟΣ—
ΟΙ ΜΕΘΟΔΙΚΟΙ: ΘΕΣΣΑΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ:

ΣΩΡΑΝΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΛΙΟΣ ΑΥΡΗΛΙΑΝΟΣ

ΥΠΟ ΑΧΙΛΛΕΩΣ Θ. ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

Οἱ καλοὶ καὶ ἐνάρετοι ἱατροὶ δὲν εἶχον κατακτήσει τὴν συμπάθειαν τοῦ φιλοσόφου Σενέκα, ὅπως εἶδομεν, μόνον μὲ τὴν ἐπιστήμην των, τὴν ἀφιλοκέρδειαν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των. Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς τῆς «Περὶ Εὐεργεσιῶν» πραγματείας του (De Beneficiis), ἐγνώριζε νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων ἱατρῶν τῆς Ῥώμης ὅσους ἀνεγνώριζεν, ὡς συναδέλφους ἐν φιланθρωπίᾳ καὶ ἐνθέρμους συνεργάτας, τῶν ὁποίων τὸ ἔμβλημα ἦτο τὸ αὐτὸ μάλιστα μὲ τὸ ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν εἰς τὰς σημαίας των ἀναγραφόμενον: ἀγάπη πρὸς τοὺς ὁμοίους μας,¹ ἐγνώριζεν ἐπίσης νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ ἀγαπᾷ τοὺς ἱατροὺς—φιλοσόφους, μαθητὰς ἐπίσης καὶ τούτους καὶ ἐκλαϊκευτὰς τῆς μεγάλης διδασκαλίας τῶν Στωϊκῶν.

Ἐνθυμούμεθα ποῖοι στενοὶ δεσμοὶ συνέδεον τὸ σύστημα τοῦ Ἀσκληπιάδου μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἐπικούρου, καὶ πῶς οὗτος πρὸς ἐξήγησιν τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου ὁργανισμοῦ, ἡσπάσθη τὴν θεωρίαν τῶν ἀτόμων. Ὁ δεσμὸς οὗτος τῆς μεταφυσικῆς καὶ τῆς ἱατρικῆς συναντᾶται καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Νέρωνος. Μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ὁ Στωϊκισμὸς κατέλαβε τώρα τὴν θέσιν τοῦ Ἐπικουρισμοῦ, ἐπὶ πλεον δὲ ὅτι οἱ ἱατροὶ ἀντὶ νὰ εἶναι, ὅπως οἱ προκάτοχοί των οἱ εἰσηγηταὶ καὶ οἱ πάτρωνες τῆς φιλοσοφίας εἶναι οἱ μαθηταὶ αὐτῆς. Ἀλλ' ἐὰν δὲν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ διαδόσωσι μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως,² ὅπως ὁ Ἀσκληπιάδης πρῶτος εἶχεν ἀποκαλύψει εἰς αὐτοὺς τὸ σύστημα τοῦ Ἐπικούρου, τοῦλάχιστον ἢ ὑπ' αὐτῶν ἐφαρμογὴ τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐν τῇ ἱατρικῇ, ἀποτελεῖ προσπάθειαν εὐφροσύναν καὶ εὐγενεστάτην.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος οἱ Μεθοδικοί, οἱ δισέγγονοι οὗτοι τοῦ Ἀσκληπιάδου, εἶχον τόσον ἐκφυλισθῆ καὶ εἶχον τόσον ἀποβῆ ἄπιοι πρὸς τὸν ἐνδοξον αὐτῶν πρόγονον, ὅσον καὶ οἱ Ἐπικουρεῖοι ἐφαίνοντο ἀνάξιοι τοῦ διδασκάλου των. Τὰ φιλοσοφικὰ στοιχεῖα τοῦ διδασκάλου, τελείως εἶχον ἐξαφανισθῆ ἐκ τῆς παθολογίας, ἡ δὲ κυκλοφορία τῶν ἀ-

1) «Hoc primum philosophia, promittit, humanitatem et congregationem». (Σενέκα, Ἐπιστ. V).

2) Ζήνων ὁ Κιτιεύς, ἀρχηγὸς τῆς Σχολῆς τῶν Στωϊκῶν, σύγχρονος τοῦ Ἐπικούρου. Ἐγεννήθη τῷ 335 π. Χ. καὶ ἀπέθανεν αὐτοκτονήσας εἰς ἡλικίαν 98 ἐτῶν.

τόμων διὰ μέσου τῶν σωμάτων ἀπὸ πολλοῦ ἔπαυσε νὰ συζητεῖται. Χάρις εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Θεμίσωνος εἰσαχθείσας μεταρρυθμίσεις καὶ μετ' αὐτὸν πολυπλασιασθείσας, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς συστολῆς καὶ διαστολῆς τῶν ἰστών, τοῦ *strictum* καὶ τοῦ *laxum*, ὑπόθεσιν εὐφρεστάτην, ἐπιτρέπουσαν εἰς τοὺς ἰατροὺς νὰ εὐρίσκωσι καὶ νὰ ἐφαρμόζωσι εὐκόλα φάρμακα, ἡ ἱατρικὴ ἀπέβη τὸ ἀπλούστερον καὶ εὐκολώτερον τῶν ἐπαγγελμάτων. Ἐκεῖνοι μόνον ἀνεγνώριζον τὴν ἀξίαν τῆς ἱατρικῆς, ὅσοι ὅπως ὁ Σκριβώνιος Λάργος, ἐσπούδαζον καὶ ἀνεζήτουν νέα φάρμακα.

Τότε Ἕλληνές τινες πεπαιδευμένοι καὶ σοφαὶ ἐσκέφθησαν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὴν ἱατρικὴν τὸ ἀρχαῖον δογματικὸν αὐτῆς μεγαλεῖον. Ἐμπεποτισμένοι ὑπὸ τῶν Ἱπποκρατικῶν θεωριῶν, καὶ πεπεισμένοι ὅτι ὑπάρχει ἀνωτέρα τις Ἀρχή, ἣτις συντηρεῖ καὶ καταστρέφει τὴν ὑγιείαν, ἠθέλησαν νὰ ἀνεύρουν τὴν ὁδηγοῦσαν καὶ κατευθύνουσαν ταύτην Ἀρχήν, μὲ ἄλλους λόγους, νὰ συνδέσωσιν ἐκ νέου τὴν ἱατρικὴν μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ νὰ ἀνυψώσωσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀκριβῶς οἱ φιλόσοφοι ἐξήσκουν μεγίστην καὶ ψυχοφειλεστάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἐνδιέφερον καὶ προσεέλκυν τὰ ἐπουράνια πράγματα. Οἱ Στωϊκοὶ πρὸ πάντων ἦσαν μεγάλοι κατακτηταὶ ψυχῶν, καὶ περὶ αὐτοὺς συνεπυκνοῦντο διάσημοι μαθηταὶ ἅπληστοι παρηγοριῶν καὶ ἐνθαρρυντικῶν λόγων, ὅπως: οἱ Θρασέαι, οἱ Σενεκίωνες, οἱ Ἐλβίδιοι Πρίσκοι καὶ ἄλλοι, ὅλοι τέλος ἐκεῖνοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ καθ' ἑκάστην ἀπειλητικὴ ἐπίσκεψις κεντηριῶνός τινος, ἦτο προμήνυμα ἢ διαταγὴ θανάτου. Ἡσθένει τις ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἐπιφανὴς διὰ τὸ πνεῦμα του, τὰ πλούτη ἢ τὰς ἀρετάς του; Ὁ προσκαλούμενος ἱατρός του εὗρισκε παρὰ τὸ πρoσκεφάλαιον αὐτοῦ καὶ ἄλλον ἱατρόν, ἀλλ' ἱατρόν τοῦτον ὅχι τῶν σωμάτων, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν, ἔχοντα ἀποστολήν, ὅχι νὰ παρατείνῃ τὸ φοβερὸν τέλος, ἀλλὰ νὰ προετοιμάσῃ ἀκριβῶς πρὸς τοῦτο τὸν ἀσθενῆ. Ἐκ τῶν συναντήσεων τούτων, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῶν συζητήσεων, αἵτινες προεκαλοῦντο, ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν κηρυγμάτων τῶν Στωϊκῶν, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐγεννήθη ὑπὸ τὸν Νέρωνα ἡ Ἱατρικὴ ἐκείνη Αἴρεσις ἢ Σχολή, ἡ εὐγενεστάτη διὰ τὰς ἀρχάς της καὶ πλουσία εἰς ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα, ἀνέλπιστα κατ' ἀρχάς, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Πνευματικὴν, τοὺς δὲ ὁπαδοὺς της Πνευματικούς.

Ἡ μεταφυσικὴ τῶν Στωϊκῶν ἀνεγνώριζεν ἐν τῇ Φύσει δύο Ἀρχάς: τὴν Ὑλὴν καὶ τὴν Αἰτίαν. Ὁμοίᾳ πρὸς ὄγκον μαρμάρου ἡ Ὑλὴ, κατάκειται ἀδρανὴς καὶ διατελεῖ ἐν αἰωνία ἀκινήσει, ἐκτὸς ἂν τις μετακινήσῃ αὐτήν. Ἀπ' ἐναντίας ἡ Αἰτία, ὅπως ὁ γλύπτης εἶνε ἐνεργητικὴ, ἀκίνητος, ζωογόνος. Ἡ Αἰτία αὕτη, Ψυχὴ παγκόσμιος σκορπισμένη εἰς τὰς φλέβας τοῦ κόσμου καὶ ἀναμειγμένη μὲ τὸ μέγα τοῦτο σῶμα, διαποτίζει τὴν Ὑλὴν, τὴν διαπλάττει, τὴν ζωογονεῖ.¹

1). Ὁ ποιητὴς εἶπε: Σκορπισμένο εἰς τὰ μέλη τοῦ κόσμου τὸ Πνεῦμα, κινεῖ τὴν

Διὰ τὰς εὐσεβεῖς ψυχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέδρασεν ὁ Στωϊκισμός, ἀλλ' αἱ ὁποῖαι παραμένουν πισταὶ εἰς τὰς παλαιὰς παραδόσεις, ἡ Ψυχὴ αὕτη διαχεομένη ἐν τῷ Σύμπαντι, διαιρεῖται εἰς πολυάριθμα μόρια, ἕκαστόν τῶν ὁποίων. ἀπέβαινε καὶ μία Θεότης. Οὕτω π.χ. ἡ γονιμοποιήσασα τὴν γῆν Θεότης ἐξηκολούθει νὰ καλεῖται Δήμητρα. Ὁ Ποσειδὼν ἦτο ἡ προσωποποίησης τῆς Θεότητος, ἣτις συνταράσσει καὶ καθησυχάζει τὰ κύματα. Ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφροδίτη, ἐλατρεύετο ἡ Θεότης, ἡ ὁποία ἔκαμνε τὴν καρδιὰ νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀγάπης. Ἐκεῖναι τέλος αἱ ὁποῖαι εἰσέδουν εἰς κάθε ὄν καὶ κάθε πρᾶγμα, τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ζῷα, τὰς πόλεις, τοὺς ἀγρούς, τὰ δάση, τὰς πηγὰς κ.τ.λ. ἐφαίνοντο ὡς μικροὶ οἰκιακοὶ Θεοί, εἶδος ἀγγέλων φυλάκων, εἶδος Πνευμάτων.

Οἱ φιλόσοφοι τὴν παγκόσμιον ταύτην Ψυχὴν παρίστων εἴτε ὡς ἓνα πῦρ δημιουργικὸν καὶ πλαστικόν, «Τεχνικὸν πῦρ», εἴτε ὡς μίαν μεγάλην πνοήν,¹ διεσκορπισμένην εἰς τὴν Φύσιν, «Πνεῦμα διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου». Αἱ ἀτομικαὶ ψυχαὶ ἦσαν ἀπόρροιαὶ τῆς παγκοσμίου ταύτης Ψυχῆς. Μολονότι δὲ διακρίνονται ἐκ τῶν μετὰ τῶν σωμάτων στενῶν σχέσεων αὐτῶν, ἐν τοῦτοις παραμένουσιν ἐνδομύχως ἠνωμένοι μετὰ τὴν μητέρα—Ψυχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιστρέφουσι μετὰ τὴν ὁργανικὴν διάλυσιν.²

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπεβράδυνε τὴν διάλυσιν ταύτην, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον διετήρει τὴν ζωὴν εἰς τὸ σῶμα, ὅπως εἰς τὸ Σύμπαν, ἦτο τὸ πῦρ καὶ ἡ καίουσα πνοή, Ἀρχαὶ τῆς μεγάλης Ψυχῆς. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ ὅτι αὕτη εἶνε ἡ ἐνέργεια τῆς θερμότητος ἐν τῷ ὁργανισμῷ ὁ Κλεάνθης³ ὑπενθύμιζεν ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει τροφή, ὅσονδήποτε βαρεῖα, ἡ ὁποία νὰ μὴ βράζῃ ἐντὸς 24

μᾶζαν, τὴν διαπλάττει καὶ συγκερνᾷ τὸ μέγα τοῦτο σῶμα :

*Spiritus intus alit, totemque infusa per artus
Mens agitāt molem et magno se corpore miscet.*

(Βιργιλίου, Αἰνείας, VI, 726—727).

1) Οἱ παραλληλισμοὶ οὗτοι ληφθέντες ἀπὸ τὰ στοιχεῖα : τὸ πῦρ καὶ τὸν ἀέρα, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσουν ποσῶς. «Ἡ φλόξ, λέγει ὁ Pascal, δὲν ὑπάρχει ποτὲ ἄνευ τοῦ ἀέρος. Διὰ νὰ γνωρίσωμεν τὸ ἓνα, πρέπει νὰ γνωρίσωμεν τὸ ἄλλο».

2) Αὕτη ἦτο ἡ μᾶλλον διαδεδομένη ιδέα. Στωϊκοὶ τινες ὀλιγώτερον ὀρθόδοξοι, φαίνεται πρεσβεύοντες ὅτι αἱ ἀτομικαὶ ψυχαί, ἅπαξ ἀποσπασθεῖσαι τῆς θείας πηγῆς, ἀπέβαινον ἐντελῶς ἀνεξάρτητοι, ἔπαυον νὰ εἶνε ἐκδηλώσεις τῆς μεγάλης-Ψυχῆς εἰς διάφορα σώματα, καὶ ὥφειλον νὰ συνεχίσωσι τὴν ὑπαρξίν των χωριστά, μέχρι τῆς συτελείας τοῦ κόσμου διὰ τοῦ πυρός, (τῆς ἐκπυρώσεως), ὅποτε ἀφ' αὐτῶν θὰ κατεστρέφοντο.

3) Κλεάνθης ὁ φρεάντλης, ἐξ Ἀσσοῦ τῆς Τρωάδος (331—251 π. Χ.) μαθητὴς τοῦ Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως, διαδεχθεὶς αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Στοᾶς. Ἐκ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σώζονται μόνον ἀποσπάσματα τινα, παρὰ δὲ τῷ Στοβαίῳ ὁ περίφημος ὕμνος του πρὸς τὸν Δία, εἰς τὸν ὁποῖον περιλαμβάνεται ὅλη ἡ ἠθικὴ τῶν Στωϊκῶν.

ὥρων, καὶ ὅτι μάλιστα θερμότης ὑπάρχει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ περιττώματα.¹ Μήπως ὁ συνεχὴς παλμὸς τῶν φλεβῶν καὶ τῶν ἀρτηριῶν δὲν μιμεῖται τὴν κίνησιν τοῦ πυρός! Μήπως, ὅταν ἀποσπασθῇ ἡ καρδία ζῶου τινός, δὲν βλέπομεν αὐτὴν νὰ πάλῃ ἀκόμη, ὅπως ἡ τρέμουσα φλόξ! Κάθε λοιπὸν ὄργανικὸν ὃν δὲν ζῇ παρὰ διὰ τῆς θερμότητος ἣτις τὸ διατηρεῖ.²

Τὸ μεταφυσικὸν τοῦτο μέρος τῆς διδασκαλίας τῶν Στωϊκῶν, Ἕλληνές τινες ἱατροὶ ἠσπάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νέρωνος. Ἡ ἀντίληψις αὕτη μιᾶς παγκοσμίου ἐνεργείας εἶνε ἐκείνη, ἣτις εἰσδύουσα εἰς ὅλα τὰ σώματα καὶ ῥυθμίζουσα τὰς κινήσεις καὶ λειτουργίας, χρησιμεύει ὡς σύνδεσμος μετὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱατρικῆς. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ ἱατρικὴ μετέτρεψε μίαν μεταφυσικὴν ὑπόθεσιν εἰς φιλοσοφικὴν θεωρίαν. Ἡ μεγάλη παγκόσμιος Ψυχὴ, κυκλοφοροῦσα διὰ μέσου τοῦ κόσμου, ἀποβαίνει μία ζωϊκὴ δύναμις, ἡ ὑπερτάτη χορηγὸς τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἀσθενείας καὶ προΐσταται εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ὁργανισμοῦ.

Τὴν ζωϊκὴν ταύτην δύναμιν διὰ τῆς ὁποίας οἱ φίλοι τῶν Στωϊκῶν ἱατροὶ προσπαθοῦσι νὰ ἐξηγήσωσι πάντα τὰ φαινόμενα, ὀνομάζουσι «Πνεῦμα». Ἄλλ' ἐνῶ διὰ τοὺς φιλοσόφους ἡ πνοὴ αὕτη εἶνε μία δύναμις, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον «Ἅγιον Πνεῦμα», ἢ, ὅπως ἔλεγον, οἱ πρῶτοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας «*Spiritus divinus*», διὰ τοὺς ἱατροὺς τῆς νέας Σχολῆς, τὸ Πνεῦμα εἶνε μία ὑλικὴ οὐσία, ἓνα ἐλαφρὸν ῥευστόν, ἀνάλογον πρὸς τὸν ἀέρα, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ἰπποκράτης καὶ ὁ Ἐρασίστρατος ἀπέδιδον μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ζωϊκὴν οἰκονομίαν, διάφορον ὅμως αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁ ἀὴρ εἶνε ἐν τῶν τεσσάρων στοιχείων, διὰ τοὺς Πνευματικούς τὸ Πνεῦμα τοῦτο εἶνε ἰδιαιτέρα οὐσία, εἶδος πέμπτου στοιχείου, σύμφυτον ἐν ἡμῖν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐν τῷ ὁργανισμῷ τὰ πάντα συνέχονται καὶ διοικοῦνται.

Τὸ Πνεῦμα τοῦτο εἰσερχόμενον διὰ τῶν πνευμόνων, ἐστὶν τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως καὶ μεταβαῖνον ἐκεῖθεν εἰς τὰς ἀρτηρίας διὰ νὰ διαχυθῇ εἰς ὅλον τὸν ὁργανισμόν, προκαλεῖ καὶ ἐξηγεῖ τὰς διαφόρους καταστάσεις τῆς ὑγείας καὶ τῆς ἀσθενείας. Ἐὰν ἡ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος εἶνε φυσικὴ καὶ κανονικὴ, ἐὰν λειτουργῇ ῥυθμικῶς καὶ ἄνευ ἀλλοιώσεως ἐν τῷ σώματι, τὸ ὁποῖον ζωογονεῖ, τότε τὸ σῶμα διατηρεῖται ἀκμαῖον καὶ ὑγιές. Ἐὰν ἀπ' ἐναντίας εἶνε κακῆς ποιότητος, πολὺ ξηρὸν ἢ πολὺ ὑγρὸν, πολὺ πυκνὸν ἢ πολὺ ἀραιόν, ἐὰν διαταράσσεται, ἐρεθίζεται ἢ καθησυχάζεται, ἐὰν κυκλοφορῇ μετὰ μεγάλης βραδύτητος ἢ μεγάλης ταχύτητος, τότε ἐπέρχονται αἱ ἀνωμαλῖαι καὶ γεννῶνται αἱ διάφοροι ἀσθένειαι. Ἐὰν π. χ. τὸ Πνεῦμα ψυχρανθῇ

1) Ὑπενθυμίζομεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Ἀσκληπιάδης, παρεδέχετο τὸ ἐναντίον, ὅτι δηλαδὴ ἡ πέψις τῶν τροφῶν δὲν γίνεται διὰ τῆς θερμότητος. Κατ' αὐτὸν ἡ ὕλη εἶνε ἀναλλοίωτος. Συνεπῶς αἱ τροφαὶ κατέρχονται ὡμαὶ εἰς τὸν στόμαχον, ὅπου διαλύονται καὶ διαιροῦνται εἰς ἀπειρίαν μορίων, οὔτε ψυχρῶν οὔτε θερμῶν, τὰ ὁποῖα εἰσερχόμενα εἰς τὰ ἄγγεῖα, διαχέονται ἀκολούθως εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος, (Κέλσου, *De Medecina*, Προοίμιον).

2) Κικέρων, *De Natura Deorum*, II, 9.

ἢ ἀλλοιωθῇ ὑπὸ τῆς ὑγρασίας, προκαλεῖται ἄσθμα. Ἐὰν συσσωρευθῇ εἰς τὰ ὄργανα καὶ κωλύεται νὰ κυκλοφορῇ ἐλευθέρως, κλονίζει δλόκληρον τὸν μηχανισμόν τοῦ ὁργανισμοῦ καὶ ἐπέρχεται ἡ ἐπιληψία μεθ' ὅλων τῶν συμπτωμάτων αὐτῆς. Ἐὰν ἀποκλεισθῇ εἰς τὰ σπλάγχνα ἢ τὴν μήτραν τὸ Πνεῦμα τότε προκαλεῖ τὴν δυσκοιλιότητα ἢ τὴν ὑστερίαν. Ὁ ἱλιγγος εἶνε αὐτὸ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μαινόμενον, στρέφεται καθ' ἑαυτοῦ, ὅπως ἓνα ἄγριον θηρίον εἰς τὸν κλωβόν του. Ἡ κυνάγχη εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα ἰδιαίτερως παθήσεως καὶ κακῆς ποιότητος τοῦ Πνεύματος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐκεῖνο μόνον ὑποφέρει, καὶ διὰ τινος κακῆς μεταβολῆς ἀποβαίνει πολὺ θερμὸν καὶ πολὺ ξηρόν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ὑπάρχῃ φλεγμονὴ εἰς οἷονδῆποτε μέρος τοῦ σώματος. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον οἱ ἱατροὶ τῆς Σχολῆς ταύτης παρετήρουν ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν ὑπογείων σπηλαίων¹ ἀναδιδόμεναι ἀναθυμιάσεις, ἐπιφέρουσι τὸν θάνατον, ὅπως καὶ ἐν Πνεῦμα ἐφθαρμένον δύναται νὰ προκαλέσῃ κυνάγχην, ἀπόστημα, γάγγραιναν, ἔλκη, κακοήθεις πυρετοὺς κ.τ.λ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω, βλέπομεν, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμείνωμεν, ὅτι οἱ Πνευματικοὶ ἔν τινι μέτρῳ ἦσαν οἱ πρόδρομοι τῶν νεωτέρων ἱατρῶν τῆς Σχολῆς τοῦ Βιταλισμοῦ καὶ ὅτι τὸ Πνεῦμά των ὁμοιάζει ἰδιαίτερος πρὸς τὴν Ἀρχὴν τῆς ζωῆς (l' Archée) τοῦ Van-Helmont καὶ τοῦ Barthez. Καὶ μάλιστα, ἂν, ἀντὶ νὰ φαντασθῶσι μίαν εἰδικὴν οὐσίαν, ἐν πέμπτῳ στοιχείῳ, εἶχον ἀπλούστατα ἐκλάβει ὡς βάσιν τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα, ὅστις διὰ τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῶν τροφῶν, ὅταν εἶνε μολυσμένος, εἰσάγει εἰς τὸ σῶμα τὰ ὑλικά σώματα τοῦ πλείστου τῶν ἀσθενειῶν, θὰ ἡδυνάμεθα νὰ συνδέσωμεν τὸ σύστημά των μὲ τὴν ὥραιότεραν τῶν νεωτέρων θεωριῶν.

Διὰ τὴν ἱστορίαν, ἂν ὅχι τῆς Ἐπιστήμης, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν θεωριῶν, ἡ Πνευματικὴ Σχολή, ἀναφαίνεται ὡς μία τῶν σπουδαιότερων καὶ εὐγένεστερων προσπαθειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Εἶνε μία σθεναρὰ διαμαρτυρία κατὰ τῶν πρακτικῶν ἱατρῶν στερουμένων πάσης θεωρητικῆς μορφώσεως, ἄνευ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὰς μεγάλας φιλοσοφικὰς ἀρχάς, ἄνευ σεβασμοῦ πρὸς τὴν μεγάλην μνήμην τοῦ Ἱπποκράτους, εὐχαρίστως γελοιοποιηθεῖσαν. Εἶνε μία ἐπανάστασις κατὰ τῶν Ἑμπειρικῶν καὶ Μεθοδικῶν, καθ' ὑπερβολὴν ἀπλοποιητῶν τῆς Ἐπιστήμης. Περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος οἱ δογματικοί, ἀποβάντες σπάνιοι καὶ δειλοί, δὲν εἶχον πλέον πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀντιπάλων των, παρὰ ὅπλα σκωριῶντα καὶ ἡμβλυμένα. Ἐν μέσῳ μιᾶς κοινωνίας ῥεπούσης πρὸς τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ καὶ ῥυμουλκομένης ὑπὸ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἡσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀνικάνους νὰ ἀναστήσωσι τὰ ὑπέροχα περὶ Φύσεως διδάγματα τοῦ Ἱπποκράτους. Τότε ἀκριβῶς οἱ Πνευματικοὶ ἐμπνεόμενοι, ὠθούμενοι ἴσως ὑπὸ τῶν

1) Δηλαδή τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Ἡ σύγκρισις αὕτη εἶνε εὐφυῆς καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ Πνευματικοὶ εἶχον διίδει τὰς ἀρχικὰς αἰτίας τῶν ἀσθενειῶν. Ὀλιγώτερον ὅμως ἐπιτυχῆς εἶνε ἄλλη τις σύγκρισις, ὅταν διυσχυρίζονται ὅτι καὶ μόνῃ ἡ ἀναπνοὴ ἀέρος, τὸν ὁποῖον ἀνέπνευσε κύων λυσσῶν, δύναται νὰ μεταδώσῃ τὴν λύσσαν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

φίλων των τῶν Στωϊκῶν, προσήλθον μετὰ θάρρους εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ ἐπιθετικὸς δὲ οὗτος καὶ πολεμικὸς χαρακτήρ τῆς νέας Σχολῆς, συνάμα δὲ καὶ ἡ λανθάνουσα ἐπίδρασις τῶν Στωϊκῶν, ἐξηγεῖ τὴν κλίσιν τῶν Πνευματικῶν πρὸς τὴν διαλεκτικὴν. Ἦσαν μᾶλλον διαλεκτικοὶ παρὰ πρακτικοὶ ἱατροὶ καὶ ὑπερηφανεύοντο ὅτι κρίνουνσι καλλίτερον τῶν ἄλλων καὶ ἐπεσώρευον εἰς τὰ συγγράμματά των, ὁρισμούς, διαιρέσεις, ὑποδιαιρέσεις, εὐχαριστούμενοι ἰδιαζόντως εἰς τὰς λεπτολόγους συζητήσεις.

Ἐντεῦθεν ἡ μικρά των ἐπιτυχία παρὰ τοῖς πρακτικοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἡ ἐφήμερος ζωὴ των. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἤδη αἰῶνος εἶχον λησμονηθῆ. Τὸ νὰ θέλουν νὰ ἀνέγρουν καὶ νὰ ἀναστήσουν μίαν μεγάλην Ἀρχὴν διέπουνσαν καὶ νομοθετοῦσαν, τοῦτο βεβαίως ἦτο θαυμάσιον, ὠραιότατον, εὐγενέστατον, εἰς ἐποχὴν μάλιστα καθ' ἣν ἐπιβάλλοντες εἰς τὴν Ἀρχὴν ταύτην τροποποιήσεις οὐχὶ εὐστόχους, διέστρεφον ἄνευ ἀνάγκης ἐκεῖνον ὅστις εἶχεν ἀνακαλύψῃ καὶ ἐπευφήσῃ τὸν Ἰπποκράτην. Ἀλλὰ μία τοιαύτη ἀρχή, ὅσον καλῶς καὶ ἂν ἐκτίθεται εἰς σφὰ συγγράμματα δὲν ἀρκεῖ νὰ θεραπεύσῃ τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐκεῖνο δὲ ἀκριβῶς τὸ ὅποιον ἐζήτουν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τοὺς νεήλιδας τούτους ἦτο νὰ τοὺς θεραπεύουν. «Εὐρήκατε, τοὺς ἔλεγον, μίαν Ἀρχὴν τῆς ζωῆς. Ἐστὼ! Ἀλλοτε ἦσαν τὰ ἄτομα τὰ ὅποια ἐκυκλοφόρουν εἰς τὰ σώματά μας. Σήμερον εἶνε ἡ πνοή, τὴν ὁποίαν σεῖς οἱ Ἕλληνες καλεῖτε Πνεῦμα, ἡμεῖς δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ὀνομάζομεν Αὔραν.¹ Παραδεχόμεθα καὶ τοῦτο ἀκόμη. Ἀλλά, ποῖα θὰ εἶναι ἀπὸ θεραπευτικῆς ἀπόψεως—τὸ μόνον, ἄλλως τε, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει—τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα τοῦ νέου τούτου συστήματος; Προφανῶς, ἀφοῦ ἐκ τῆς καλῆς ἢ κακῆς καταστάσεως τοῦ Πνεύματός σας ἐξαρτῶνται ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀσθένεια, ἐπὶ τοῦ ζωϊκοῦ τούτου Πνεύματος θέλετε νὰ ἐπενεργήσητε. Μὲ ἄλλους λόγους: τὸ νὰ καθησυχάζετε ἢ νὰ ἐρεθίζετε αὐτὸ ἀναλόγως, νὰ ἐπιταχύνετε ἢ νὰ ἐπιβραδύνετε τὴν κυκλοφορίαν του διὰ μέσου τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, τοιαύτη πρέπει νὰ εἶναι ἡ μόνη φροντίς καὶ ἀπασχόλησις. Ἀλλὰ πῶς θὰ τὸ ἐπιτύχετε τοῦτο;»

Ἄλλ' ὁ ἰδρυτὴς τῆς νέας Σχολῆς Ἀθήναιος² ἐξ Ἀτταλείας τῆς Παμφυλίας, σύγχρονος τοῦ Νέρωνος, ἠδυνήθη ἄραγε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν δικαίαν ταύτην ἀπαίτησιν καὶ περιέργειαν τῶν ἀσθενῶν; Καὶ εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του,³ ὁ γονιμώτατος οὗτος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γαληνοῦ συγγραφεύς, ὑπῆρξεν ἐπίσης καλὸς πρακτικὸς ὅσον καὶ μέγας διαλεκτικός; Ἐπειδὴ ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἔργων του δὲν σώζονται παρὰ 2—3 κεφάλαια παρὰ τῷ Ὁρειβασίῳ καὶ ὁρισμὸς τις περὶ σφυγμοῦ,⁴ ὅστις συμφώνως

1) Aura, εἶνε ὁ ὑπὸ τῶν λατίνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων παραδεχθεὶς ὅρος.

2) Κατὰ τὸν Γαληνὸν «πέμπτου ἐκ τῆς τῶν Στωϊκῶν γνώμης στοιχείου εἰσήγαγεν (ὁ Ἀθήναιος), τοῦτο δ' ἔστι πνεῦμα πανταχοῦ εἰσδύον ᾧ πάντα συνέχεται καὶ κυβερνᾶται».

3) «Οὐδεὶς τῶν νεωτέρων ἱατρῶν οὕτως ἅπαντα τὸν κατὰ τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἐξεργάσατο λόγον, ὥς Ἀθήναιος» (Γαληνός).

4) Τὸν σφυγμὸν ὁρίζει καὶ ἄλλως ὥς κίνησιν «κατὰ διαστολὴν φυσικὴν καὶ ἀπροαίρετον τοῦ ἐν ταῖς ἀρτηρίαις καὶ τῇ καρδίᾳ θερμοῦ, ἐξ ἑαυτοῦ τε καὶ εἰς ἑαυτὸ κινουμένου καὶ συγκινοῦντος καρδίαν καὶ ἀρτηρίαν» (Γαληνός).

μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς διαστολῆς καὶ σύστολῆς τοῦ εἰς τὰς ἀρτηρίας περιεχομένου Πνεύματος, δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ βεβαιώσωμεν. Ἄλλ' ἡ μικρὰ διάρκεια τῆς Σχολῆς του, πρὸ πάντων δὲ ἡ ἀπιστία τῶν μαθητῶν του, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Πνευματικὴ θεωρία δὲν κατέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Ῥωμαίων.

Ἀναμφιβόλως, θεωρητικῶς οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀθηναίου καταφαίνονται εὐλαβεῖς μαθηταί. Ὁ Ἡρότος¹ ζήσας ἐν Ῥώμῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος, συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐνθερμοτέρων Πνευματικῶν. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ Ἀγαθίνος² ὁ Σπαρτιάτης καὶ ὁ Ἀρχιγένης³ ὁ Ἀπαμεύς, ἐξυμνοῦσι τὴν θεωρίαν τοῦ διδασκάλου των καὶ προσπαθοῦσι νὰ ἐκλαϊκεύσωσι τὰς ιδέας του, ἰδίως δὲ ἐπὶ τοῦ σφυγμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπραγματεύθησαν εἰς εἰδικὰ πραγματείας. Ὁ Μάγνος ἔγραψεν ἐνθουσιῶδες βιβλίον ἐπὶ τῶν δογμάτων τοῦ Ἀθηναίου καὶ διὰ νὰ ἐξυψώσῃ αὐτόν, συνάμα δὲ νὰ ταπεινώσῃ τοὺς προκατόχους του, ἀπαριθμεῖ μεταξὺ καὶ ἄλλων τὰς ὑπὸ τοῦ Θεμισωνος γενομένας μεταρρυθμίσεις καὶ προσθήκας. Τέλος ὁ Ἀρεταῖος ὁ Καππαδόκης, περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος, ὁ ἱστορικὸς τῆς Σχολῆς, ὅπως ὁ Καΐλιος Αὐρηλιανὸς ὑπῆρξε τοῦ ἐμπειρισμοῦ, ὁ ὁποῖος χάρις εἰς τὰ περισώθεντα ἔργα του⁴ παραμένει ὁ γνωστότερος μαθητὴς του, ἀναφέρων κατ' ἐπανάληψιν ὅτι εἶναι Πνευματικὸς.

Μάτην ὅμως πάντες ὠρκίζοντο εἰς τὸν διδάσκαλόν των Ἀθήναιον καὶ μάτην ἐξύμνουν τὴν ἀνακάλυψίν του. Ὁ ἐνθουσιασμός των κατέπιπτεν εὐθὺς ἀμέσως, ὅσας τις προσήρχοντο παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τῶν ἀσθενῶν ἢ ὅσας τις ἔπρεπεν εἰς τὰ συγγράμματά των νὰ ἐξηγήσωσι σαφῶς τὴν θεραπείαν τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν. Δὲν ἤρκει τότε πλέον νὰ παρατηρήσωσι τὴν

1) Ὁπαδὸς ἐκ τῶν ἐνθερμοτέρων Πνευματικῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκλεκτικὸς ὅπως καὶ ὁ διδάσκαλός του Ἀγαθίνος. Θεραπευτικαὶ τινες μέθοδοι αὐτοῦ σώζονται παρὰ τῷ Ὁρειβάσιῳ καὶ Ἀετίῳ τῷ Ἀμιδηνῷ, συντάγαι δὲ τινες παρὰ τῷ Γαληνῷ.

2) Ὑπῆρξε διδάσκαλός τοῦ Ἀρχιγένους καὶ τοῦ Ἀρεταίου. Καινοτομήσας ἐπὶ τῶν δογμάτων τοῦ διδασκάλου του καὶ παραδεχθεὶς ιδέας τινὰς τῆς Σχολῆς τῶν Μεθόδικων, ἐγένετο θεμελιωτὴς νέας Σχολῆς τῶν Ἐκλεκτικῶν ἢ Ἐπισυνθετικῶν λεγομένων, τὴν ὁποίαν ἀνέδειξαν βραδύτερον ὁ Κέλσος καὶ Ἀρεταῖος ὁ Καππαδόκης. Ἐγράψε περὶ σφυγμοῦ καὶ πυρετῶν, περὶ χρήσεως θερμῶν καὶ ψυχρῶν λουτρῶν, ἀλλ' οὐδὲν τῶν συγγραμμάτων του σώζεται.

3) Μαθητὴς τοῦ Ἀγαθίνου, τὸν ὁποῖον καὶ ἐθεράπευσεν ἐκμανίας, ζήσας ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Τραϊανοῦ, ὅπου διεκρίθη καὶ ὡς στρατιωτικὸς ἰατρός. Ἐγράψε καὶ οὗτος ἀρκετὰ συγγράμματα, τῶν ὁποίων μόνον τοὺς τίτλους γνωρίζομεν, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Τραλλιανοῦ ὀνομάζεται «θειότατος εἶπερ τις καὶ ἄλλος». Εἰς τὸ περὶ σφυγμοῦ ἔργον αὐτοῦ, ἐπίσης ὑπομνηματισθὲν ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ, συνίστα εἰς τὸν ἰατρὸν νὰ ἀναζητῇ 8 πράγματα: 1) Τὸ μέγεθος, 2) τὸν τόνον, 3) τὴν ταχύτητα, 4) τὴν συχνότητα, 5) τὴν δαψίλειαν, 6) τὴν κανονικότητα, 7) τὴν ἰσότητα καὶ 8) τὸν ῥυθμόν. Ἐκ τῶν ἐλαφρῶν τούτων διακρίσεων, ὡς βλέπομεν, ὁ Ἀρχιγένης, θεωρητικῶς, ἦτο Πνευματικὸς.

4) Περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἀρεταίου οὐδὲν γνωρίζομεν. Παρέμεινεν ἄγνωστος μέχρι τῶν μέσων τοῦ XVI αἰῶνος, ὁπότε ὁ ἐκ Παδοῦης ἰατρός Crasso, ἀνεῦρεν ἐν τινὶ

ξηρότητα ἢ ὑγρότητα, τὴν ὑπερβολικὴν πυκνότητα ἢ ἀραιότητα τοῦ Πνεύματος, πολὺ βραδέος ἢ πολὺ ταχέος. Ἐπρεπε νὰ τοῦ ἀποδώσουν τὰς φυσικὰς τοῦ ἰδιότητος. Εἰς τὰς κρίσεις ταύτας στιγμὰς ἐνώπιον τοῦ ἀσθενοῦς, μὴ ἐνδιαφερομένου περὶ τῶν ἀγνώστων αἰτίων τῆς ἀσθνεῖας του, οἱ Πνευματικοὶ ἠναγκάζοντο νὰ γίνουν πρακτικοὶ ἄνθρωποι. Καὶ τὸ ἀλλοιωθὲν ἐκεῖνο Πνεῦμα τὸ ἐθεράπευον γενικῶς διὰ τῶν ἰδίων μέσων, τὰ ὅποια μετεχειρίζοντο καὶ οἱ συνάδελφοί των Δογματικοὶ καὶ Μεθοδικοὶ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ἐμπειρικοί. Καὶ ἀπὸ τοὺς μὲν καὶ ἀπὸ τοὺς δὲ ἐδανείζοντο τὰς θεραπευτικὰς μεθόδους των, τὰ φάρμακά των, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοὺς Ἱπποκρατικούς ἰδιαιτέρως ἀρχὰς τινὰς τῆς γενικῆς παθολογίας. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέβαινον πρᾶγματι Ἐκλεκτικοί, ἀλλ' Ἐκλεκτικοὶ ἔχοντες ὡς ἀρχὴν των, ὡς ἀφετηρίαν ἓνα τύπον, ἓνα ὑπόδειγμα. Ὅταν π. χ. ὁ Ἡρόδοτος ἀνέγραφεν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς του τὸν οἶνον ἢ συνεβούλευε τὰ λουτρά, τὰ ὅποια παρέτεινεν ἐνίοτε ἐπὶ 12—15 ὥρας, μήπως δὲν ἐνεπνέετο ἀπὸ τὸν Ἀσκληπιάδην; Μήπως ἦτο Πνευματικὸς ὁ ἀδιάλλακτος ἐκεῖνος Ἀγαθῖνος, ὁ ὑπὸ τῶν Μεθοδικῶν διεκδικούμενος καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Σωρανὸς βλέπων τὸν ἐνθουσιασμόν του διὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιάδου συνιστώμενα ψυχρὰ λουτρά, ἔλεγε μετὰ δισταγμοῦ: «Εἶνε ἐκ τῶν ἡμετέρων;» Μήπως ὁ Ἀρχιγένης, ὁ τόσον λεπτὸς εἰς τὴν διαλεκτικὴν, εἶχε σταθερὰν πίστιν εἰς τὴν Δογματικὴν Ἱατρικὴν καὶ τὰς ἀλλοιώσεις τοῦ Πνεύματος, ἐκεῖνος ὅστις ἀνεγνώριζεν εἰς τὰ ἐμπειρικὰ φάρμακα θαυμασίας ἰδιότητος καὶ ὠμολόγει μάλιστα τὴν πρὸς αὐτὰ ἐμπιστοσύνην του;

Ὁ διασημώτατος οὗτος ἱατρὸς τῆς ἐποχῆς του, ὁ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ ἐπαινούμενος καὶ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Τραλλιανοῦ ἐπονομαζόμενος «θειότατος εἶπερ τις καὶ ἄλλος», μᾶς παρουσιάζεται καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν σατιρικῶν ποιητῶν, ἰδίως δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰουβενάλιου, ὡς περιζήτητος ἱατρός, ὡς τύπος ἱατροῦ τῆς μόδας. Διατί; Καὶ ποῦ ὥφειλε τὴν ἐπιτυχίαν του; Ὅχι βεβαίως εἰς τὴν περὶ Πνεύματος θεωρίαν τοῦ Ἀθηναίου, ἀλλ' εἰς τὴν ἱκανότητα μετὰ τῆς ὁποίας ἐγνώριζε νὰ συνδυάζῃ τὰς διαφόρους θεραπευτικὰς μεθόδους. Εἶχε πρὸ παντὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιάδου ἐγκαινισθεῖσαν τέχνην, νὰ γοητεύῃ τοὺς ἀσθενεῖς του μὲ τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων καὶ τῆς γλώσσης του, μὲ τὴν ὠραίαν φρασεολογίαν του, τὴν ὁποίαν κατέκρινεν ὁ Γαληνὸς ὡς ὑπερβολικὴν καινοτομίαν, μὲ τὰ εὐχάριστα πράγματα

Βιβλιοθήκη ἑλληνικὸν χειρόγραφον «Περὶ αἰτίων καὶ σημείων ὀξέων καὶ χρονίων παθῶν» καὶ ἐξέδωκεν αὐτὸ εἰς λατινικὴν μετάφρασιν τῷ 1552 ἐν Βενετίᾳ εἰς 4ον. Νεωτάτη καὶ ἀρίστη ἔκδοσις εἶνε ἡ τοῦ C. Hude ἐν τῷ Corpus Medicorum Graecorum τῷ 1923 ἐν Λειψίᾳ.

Μετὰ τὸν Ἱπποκράτην θεωρεῖται ὁ μεγαλειότερος τῶν κλινικῶν τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων, αἱ δὲ κρίσεις τῶν ἀρχαιοτέρων ἱατρῶν περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶνε πλήρεις ἐπαίνων, Ὁ Hoffman π. χ. (1660—1742) καλεῖ τὸ βιβλίον του «χρυσοὺν μνημεῖον τῆς ἱατρικῆς», ὁ Boerhave (1668—1738) συγκρίνει αὐτὸν πρὸς τὸν Ἱπποκράτην ὁ δὲ Haller (1708—1777) δὲν διστάζει νὰ θέσῃ αὐτὸν ὑπὲρ τὸν ἑνδοξον Κῶνον ἱατρὸν.

τὰ ὅποια ἔλεγε περὶ τοῦ πόνου καὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν του. Εἰς κάθε ὄργανον ἀσθενὲς διέκρινε καὶ ἓνα ἰδιαίτερον πόνον, τὸν ὁποῖον ἐχαράκτηριζε μὲ ἰδιαίτερον ὄνομα. Ἐγνώριζεν ἐπίσης νὰ ἀρέσκη ἐξαιρετικῶς εἰς τὰς γυναῖκας. Ὅχι βεβαίως διότι τὰς ἀνέπτυσε τὰς περὶ Πνεύματος θεωρίας, ἀλλὰ διότι ὡς ἱκανώτατος πρακτικὸς καὶ ἐμπειρότατος περὶ τὰς γυναικείας παθήσεις (ἔγραψε βιβλίον ἐπὶ τῶν αἱμορραγιῶν τῆς μήτρας), κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην των, γενόμενος ὁ μυστικοσύμβουλος των καὶ ἐν ἀνάγκῃ ὁ πολύτιμος συνεργάτης τῶν σκανδαλωδῶν ἐρωτῶν των.¹

Ἄλλ' ὁ ἱατρὸς οὗτος τῶν γυναικῶν ἦτο ἐπίσης ὁ ἱατρὸς τῶν φρενοπαθῶν, τῶν ὁποίων αἱ παθήσεις ἀπετέλουν τὰς προσφιλεστέρας τῶν σπουδῶν του.² Καὶ εἰς τούτους ἀσφαλῶς δὲν θὰ ὠμίλει περὶ Πνεύματος. Ἐὰν Στωϊκὸς τις φιλόσοφος π. χ. ἔβλεπε διερχομένους τοὺς ἱερεῖς τῆς Bellona³ καὶ τῆς Mater Magna⁴ παραφερομένους ἐκ τῶν φοβερῶν παραληρημάτων, καταξέσχισμένους ἀπὸ τὰ μαστιγώματα καὶ αἱμοφύρτους ἀπὸ κτυπήματα τῆς σπάθης, ὥκτειρον καὶ ἐλεεινολόγουν τὰ ἀποτελέσματα τῆς δεισιδαιμονίας, καὶ μάλιστα διεμαρτύροντο καὶ γραπτῶς κατὰ τῶν ἀποτροπαίων τούτων συνηθειῶν. Ὁ Ἀρχιγένης ὅμως δὲν ἤρκεϊτο ἀπλῶς εἰς τοῦτο. Ἐκαμνε καὶ καλλίτερον. Προηγούμενος κατὰ πολλοὺς αἰῶνας τῆς ἐποχῆς του, ἐτόλμα ἐν ὀνόματι τῆς ἱατρικῆς, νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν τούτων δαιμονοπλήκτων. Ἐἶνε ἀσθενεῖς, ἔλεγεν. Μὴ τοὺς ἐγκαταλείπετε εἰς τοὺς αἱμοβόρους θεοὺς τῆς βαρβάρου Ἀνατολῆς. Δόσατέ τους εἰς ἐμέ. Θὰ καταπραΰνω τὰ παραληρήματά των, μεθύων αὐτούς. Ἐπειτα θὰ τοὺς ἐξυπνήσω ὑπὸ τοὺς ἥχους αὐλοῦ καὶ θὰ τοὺς καθησυχάσω μὲ πατρικὰς νουθεσίας καὶ συμβουλίας. Ἐπὶ πολὺ θὰ εἶναι χλωμοὶ καὶ ἀδύνατοι, διότι τὰ τραύματα τοὺς ἐξήντησαν, ἀλλὰ τοῦλάχιστον θὰ συνέλθουν καὶ θὰ ἐπανεύρουν τὴν φαιδρότητα καὶ τὴν εὐθυμίαν των». Ἴδου τὸ μέρος τοῦ Στωϊκισμοῦ ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ μήπως τοῦτο δὲν ἦτο τὸ ψυχοφελέστερον ἀποτέλεσμα τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱατρικῆς καὶ αἱ καρποφόροι ἀληθῶς συνέπειαι τῆς συναφθείσης συμμαχίας μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἱατρῶν τῶν σωμάτων;

Ἐν τούτοις τὸ Πνεῦμα τοῦτο, ἀπὸ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι τόσον ἀπέχομεν, ἰδοὺ ἀναφαινόμενον μετὰ τοῦ Ἀρεταίου τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Πνευματικῆς Σχολῆς. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦτο διὰ τοῦ ὁποίου «πάντα συνέχεται καὶ κυβερνᾶται», εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ ἱστορικοῦ-ἱατροῦ, παίζει τόσον

1) Ὁ Ἰουβενάλιος εἰς τινὰ τῶν σατιρῶν του (VI, 235 καὶ ἐξῆς) διηγεῖται ὅτι ῥωμαῖα τις κυρία, ὁσάκις ἤθελε νὰ ἀπομακρύνῃ ἐκ τοῦ δωματίου της τὸν σύζυγόν της διὰ νὰ δεχθῇ τὸν ἐραστήν της, ἐν συνεννοήσει μὲ τὴν μητέρα της, προσεποιεῖτο τὴν ἀσθενῆ καὶ προσεκάλει τὸν Ἀρχιγένην, ὅστις εἰσερχόμενος ἐκαμῶνετο ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸν εὐτυχῇ ἐρωτόληπτον κρυπτόμενον εἰς τινὰ γωνίαν καὶ ἀνυπομονοῦντα.

2) Ἰουβενάλιου (XIII, 98).

3) Θεὰ τοῦ πολέμου, ἡ Ἐννώ τῶν Ἑλλήνων.

4) Ἡ Μεγάλη Θεὰ ἦτοι ἡ Κυβέλη.

ἀμυδρὸν πρόσωπον, ὅσον ὁ Θεὸς κατὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ Pascal ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Καρτεσίου (Descartes). Καὶ ὅπως οὗτος διὰ τὴν κινήσῃ τὸν κόσμον, δὲν εἶχεν ἀνάγκην παρὰ μιᾶς θείας ὠθήσεως, οὕτω καὶ ὁ Ἀρεταῖος δὲν ἔχει ἀνάγκην τοῦ Πνεύματος παρὰ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ συγγράμματός του. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου του, ἀφιερωμένον εἰς τὴν θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν, ἀποβαίνει μαθητὴς τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ Ἀσκληπιάδου καὶ τῆς Σχολῆς του. Ἀλλ' αἱ διακρίσεις τὰς ὁποίας ἀσπάζεται, αἱ μεταξὺ χρόνιων καὶ ὀξέων νοσημάτων διακρίσεις δὲν εἶνε ἰδικαί του. Εὐρίσκονται εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Μεθοδικῶν. Ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἀποδίδει εἰς τὴν δίαιταν, τὴν ἐκλογὴν τῶν τροφῶν, ὀριζομένων καὶ ἀναγραφομένων ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τῆς μεγαλειτέρας φροντίδος, ἀποδεικνύει ὅτι εἰς τὴν πράξιν ἀκολουθεῖ τοὺς κανόνες τοῦ Ἱπποκράτους. Ἡ θέσις τὴν ὁποίαν ἐπιφυλάσσει διὰ τὰς φυσικὰς ἀσκήσεις: τὴν πυγμαχίαν, τὸν δίσκον, τοὺς ἀλτήρας, τοὺς περιπάτους ἐφ' ἀμάξης ἢ ἐπὶ φορείου, καὶ ἡ προτίμησις τὴν ὁποίαν καταδεικνύει διὰ τὰ ἑξωτερικὰ καὶ τὰ ἡπιώτατα θεραπευτικὰ μέσα: λουτρά, ἐπαλείψεις, ἐντριβάς, καταπλάσματα κ.τ.λ. ἀποδεικνύουν ὅτι, ἐνῶ θεωρητικῶς παραμένει πιστὸς εἰς τὸν Ἀθήναιον, ἐν τῇ πράξει ἀποβαίνει μαθητὴς τοῦ Ἀσκληπιάδου, τοῦ μεγαλειτέρου μεταξὺ πάντων τῶν ἱατρῶν, τοῦ ὁποίου οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε αἱ νέαι αἱρέσεις, οὔτε οἱ ἐπαναστατικώτεροι τῶν ἀνθρώπων δὲν ἠδύναντο νὰ ἐλαττώσουν τὴν ἐπίδρασιν καὶ νὰ ἐξλείψουν τὸ ὄνομα.

Τοιοιτοτρόπως ἐγκαταληφθεῖσα σιγὰ, σιγὰ ἡ Πνευματικὴ θεωρία, ὑπ' ἐκείνων μάλιστα οἱ ὁποῖοι ἀντεπροσώπευον αὐτὴν, καὶ ἀναμιχθεῖσα μὲ πληθὺς ἑτερογενῶν στοιχείων, ἂν ὅχι ἀντιφατικῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺ. Ἐλείπεν ἀπὸ αὐτὴν τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο Πνεῦμα, τὸ πλαστικὸν ἐκεῖνο πῦρ, ἡ ζωογονοῦσα καὶ τρέφουσα ἐκείνη πνοή, ἡ ὁποία διεικνύοντο ὅτι ἐμψυχώνει τὰ σώματα. Καὶ οὕτως ἔσβυσε περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, ὁ δὲ θάνατός της ἐπῆλθεν εὐθύς ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρεταίου.

Τὸν θάνατον τοῦτον φαίνεται ὅτι τὸν προεῖδον οἱ Μεθοδικοί. Ἀριθμοῦντες ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἥδη τοῦ Νέρωνος ἀρκετὰ ἔτη ὑπάρξεως καὶ ἐπιτυχίας, ἀπηξίωσαν καὶ νὰ ἀντιταχῶσι κατὰ τῶν προσπαθειῶν καὶ τῶν ἀντιδράσεων τῶν Πνευματικῶν. Βέβαιοι δὲ περὶ τῆς ἐπιβολῆς των καὶ τῆς εὐνοίας τοῦ δημοσίου, ὑπεδέχθησαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μεθ' ὑπερηφανείας τοὺς νεήλιδας τούτους, τοὺς φρυγάδας τοῦ Στωϊκισμοῦ, τοὺς ὄνειροπόλους τούτους, τῶν ὁποίων ἡ φαντασμένη Ἐπιστήμη ἐτόλμα νὰ ἐπικρίνη τοὺς παλαιούς καὶ ἐκαυχᾶτο ὅτι μεταρρουμίζει τὴν ἱατρικὴν διὰ μεταφυσικῶν λεπτολογιῶν. Εἶνε δὲ πράγματι εἰρωνικὴ καὶ περιφρονητικὴ ἡ στάσις τὴν ὁποίαν ἐτήρησεν ἀπέναντι αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς συγκρούσεως ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μεθοδικῶν ὁ Θεσσαλὸς ἐκ Τράλλεων, συμπατριώτης καὶ σύγχρονος τοῦ Ἀθηναίου.

Υἱὸς γναφέως ἐκ Λυδίας ὁ Θεσσαλὸς δὲν ἔτυχεν οὐδεμιᾶς ἀνατροφῆς, οὐδεμιᾶς μορφώσεως. Ἀλλ' ἦτο ἐκ τῶν τολμηρῶν ἐκείνων Ἑλλήνων, οἱ ὁ-

ποῖοι δὲν ὑπεχώρουν πρὸ οὐδενὸς καὶ ἐθεώρουν τὴν Ῥώμην ἰδικήν των.¹ Καὶ ὅταν συναντῶμεν αὐτὸν ἐγκατεστημένον ἐν Ῥώμῃ 50 ἔτη περίπου μετὰ τὸν Θεμίσωνα, εἶνε πλέον διάσημὸς προσωπικότης. Μὲ τὰς θαδιουργίας του, τὴν εὐστροφίαν του καὶ τοὺς τρόπους του κατῳρθώσε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν τῶν μεγάλων, καὶ νὰ ἔχῃ ἀλληλογραφίαν καὶ μὲ αὐτὸν τὸν Νέρωνα. «Ἄλλοτε, θὰ εἶπῃ βραδύτερον ὁ Γαληνός, οἱ ἰατροί, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀσκληπιοῦ, διέτασσον τοὺς ἀσθενεῖς των, ὅπως ὁ στρατηγὸς τοὺς στρατιώτας του. Ἄπ' ἐναντίας ὁ Θεσσαλός, ὑπακούει εἰς τοὺς πελάτας του, ὅπως οἱ δοῦλοι εἰς τὸν κύριόν των. Θέλουν νὰ λουσθοῦν; Τοὺς ἐπιτρέπει. Θέλουν ποτὰ δροσερά; Ὁ ἴδιος τοὺς προμηθεύει πάγον καὶ χιόνι. Ζητοῦν οἶνον; Δὲν δυσκολεύεται νὰ τὸ ἐπιτρέψῃ.» Διὰ τοῦτο ἡ πελατεία του εἶνε μεγάλη καὶ οὔτε στερεῖται μαθητῶν. Ἀλλὰ τί φυσικώτερον τούτου; Ἐνώπιον τῶν ἀμαθῶν τῆς Ῥώμης ἀναπτύσσει τὰς δῆθεν νέας θεωρίας του, μὲ τόσῃ χάριν, μὲ τόσῃ εὐγλωττίαν, μὲ τόσῃ ἀναισχυντίαν; Καὶ πρὸ πάντων τοὺς ἐξηπάτα μὲ τόσον δελεαστικὰς ὑποσχέσεις! Ὑπέσχετο εἰς ὅποιον ἤθελε νὰ τὸν μάθῃ τὴν ἰατρικὴν ἐντὸς ἑξ μηνῶν.² Ἐκράτει αὐτὴν τὴν Εὐτυχίαν εἰς τὰ χέρια του. Τὶ πειρασμὸς λοιπὸν διὰ τοὺς φιλοδόξους καὶ ἀξιολυπῆτους ἐκείνους πτωχοὺς, τῶν ὁποίων αἱ ἐργασίαι δὲν ἐπῆγαιναν καλά. Αὐτὸς εἶνε ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον διάφοροι ἐπαγγελματίαι, τοὺς ὁποίους ὁ Γαληνὸς δὲν ἐδίστασε νὰ καυτηριάσῃ καὶ νὰ ἀποκαλέσῃ δεικτικώτατα «ὄνους Θεσσα-

1) Εἶνε ἐξ ἐκείνων τῶν Ἑλλήνων, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Ἰουβενάλιος λέγει:

«Τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων εἶνε ζωηρόν, ἡ τόλμη των ἀνευ ὀρίων, ἡ γλῶσσά των ψαλίδι, ταχύτερα καὶ τοῦ Ἰσαίου ἀκόμη. Ξεύρεις τί θὰ πῇ Ἕλλην; Ὅταν μᾶς ἔρχεται κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς, φέρει μαζί του τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Εἶνε γεωμέτρης, ῥήτωρ, γραμματικὸς, ζωγράφος, γεωγράφος, μάντις, σχολινοβάτης, ἰατρὸς καὶ μάγος. Τὰ ξέρει ὅλα!»

Ingenium velox, audacia perdita, sermo promptus et Isaeo torrentior. Ede quid illum esse putēs. Quemvis hominum secum attulit ad nos: Grammaticus, thetor, geometres, pictor, aliptes, augur, schænobates, medicus, magus, omnia novit.

(Σάτιραι, III, 73—77)

2) Ὁ Ἱπποκράτης εἶπε: «Ὁ βίος βραχύς, ἡ τέχνη μακρά». Ὁ Θεσσαλὸς ἀντιστρέφων τὸ ἀξίωμα ἔλεγε: «Ὁ βίος μακρὸς, ἡ τέχνη βραχεῖα», δηλαδὴ εὐκόλος πρὸς ἐκμάθησιν.

Οἱ Μεθοδικοὶ κατ' οὐδὲν διέφερον τῶν Ἐμπειρικῶν, λέγει ὁ Κέλσος εἰς τὸ προοίμιόν του, (De medecina) καὶ ἔχουν τοσοῦτο μᾶλλον δίκαιον νὰ τοὺς θεωροῦν ὡς τοιοῦτους, καθ' ὅσον καὶ ὁ μᾶλλον ἀμαθής, εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ ἐννοήσῃ, ἂν ὁ ἄρρωστος πάσχῃ ἀπὸ διαστολὴν ἢ συστολὴν: Idem sunt, quod ii, quos experimenta sola sustinet, eo magis quoniam, si compressit maliquem morbus, aut fuerit qui licet etiam impremissus videt.

Μήπως ὁ διάσημος Broussais (1772-1838) ὁ ἰδρυτὴς τῆς Φυσιολογικῆς Σχολῆς, δὲν ἔσχε τὴν παράτολμον ἀξιώσιν νὰ ἀπλοποιήσῃ τὴν Ἱατρικὴν, ὑπάγων εἰς μόνην τὴν φλεγμονήν, ὅλας τὰς γνωστὰς ἀσθενείας;

λοῦ,» προθύμως ἐνεγράφοντο μεταξύ τῶν μαθητῶν του. Ἄλλ' ἡ φιλοδοξία τοῦ Θεσσαλοῦ δὲν εἶχεν ὅρια. Οὐδέποτε ἐξήρχετο ἄνευ τῆς συνοδείας αὐτῶν.¹ Κατήντησε σχεδὸν ἐνοχλητικὸς ἐν Ῥώμῃ. Καὶ ὅπως ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, οὐδέποτε μῦμος ἢ θαυματοποιὸς παρουσιάσθη δημοσίᾳ μὲ τόσῃν μεγάλῃν συνοδείαν ὅπως αὐτός! Nullius histrionum equarumque frigarum comitatio egressus in publico erat.²

Συνήθως οἱ ὀψίπλουτοι εἶνε σκληροὶ πρὸς τοὺς μικροὺς, ὑπερήφανοι πρὸς τοὺς παλαιούς των φίλους, αὐθάδεις πρὸς τοὺς συναδέλφους των, ὅπως εἶνε σεμνοί, ποταποὶ καὶ δειλοὶ πρὸ τῶν μεγάλων. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ Θεσσαλός. Ἡ ἐγωπάθειά του οὐδένα ἠνείχετο, οὐδ' αὐτὸν τὸν Ἱπποκράτην. «Υβριζε, λέγει ὁ Πλίνιος, μὲ λύσαν ὅλους τοὺς ἰατροὺς πάντων τῶν αἰώνων, καὶ κανένα δὲν ἄφινεν ὄρθιον»... delentem cunctu majorem placida, et rabie quadam in omnis aevi medicos perorantem.³ Τὰ θύματά του δὲν ἦσαν μόνον οἱ Πνευματικοὶ καὶ οἱ Δογματικοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Ἱπποκράτης, τὸν ὅποῖον κατηγορεῖ ὡς γράψαντα πολλὰ βλαβερά ἀξιώματα. Ἦσαν ἐπίσης καὶ ἐκεῖνοι ἀκριβῶς τοὺς ὁποίους ἠκολούθει, χωρὶς νὰ τὸ ὁμολογῇ, ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων πράγματι ἦτο μαθητὴς καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὠφείλε τὸ πᾶν: Ὁ Ἀσκληπιάδης, ὁ Θεμίσων καὶ οἱ ἄλλοι Μεθοδικοί. «Ἰδρυσά νείαν Σχολήν, ἔγραφε πρὸς Νέρωνα—ἄλλον τοῦτον ματαιόδοξον—τὴν μόνην ἀληθινήν. Ἦναγκάσθην νὰ τὸ κάμω, διότι κανεὶς ἀπὸ τοὺς προκατόχους μου, δὲν εὗρε τι τὸ ὠφέλιμον, οὔτε πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγείας οὔτε πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀσθενειῶν. Εἶμαι Ἱατρονίκης.» Καὶ ἐφρόντισε καλῶς, ὥστε νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃ τις περὶ τούτου. Μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπὶ αἰῶνας, οἱ διαβάται τῆς Ἀπίας Ὀδοῦ, ἀνεγίνωσκον τὴν λέξιν: ΙΑΤΡΟΝΙΚΗΣ, μὲ μέγαλα γράμματα ἐπὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς τάφου του.⁴

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποῖον δικαιολογεῖ τὸν ἀλαζόνα τοῦτον, νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν ἱατρονίκην, ἦτο ἡ ἀδιαφιλονίκητος ἐπιτυχία του. Τὴν ἐπιτυχίαν του δὲ ταύτην ἀνεγνώριζον καὶ αὐτοὶ οἱ ἀσπονδότεροι τῶν ἀντιπάλων του, ὁ Γαληνὸς π. χ. ὅταν μέμφεται αὐτοῦ διὰ τὴν ἀλαζονείαν του, τὸ δεσποτικόν

1) Μιμούμενος ἴσως τὸν ἐκκεντρικὸν συνάδελφόν του Μενεκράτην, σύγχρονον Φιλίππου τοῦ Β', βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἀπῆτει παρὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ θεραπευομένων ἐκ τῆς ἱερᾶς νόσου ἀσθενῶν του, νὰ ὑποχρεοῦνται ἐγγράφως, θεραπευόμενοι νὰ γίνωνται δοῦλοι αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν Δία ἀπῆτει νὰ ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῶν πελατῶν του ἐνδεδυμένων ἐνδύματα ἄλλων κατωτέρων θεῶν. «Οὐδ' ἂν Μενεκράτης ὁ Συρακούσιος ἐξωγκώσατο Ζεὺς ἐπικαλούμενος, ὅς ἐφρόνει μέγα ὡς μόνος αἴτιος τοῦ ζῆν τοῖς ἀνθρώποις γενόμενος διὰ τῆς αὐτοῦ ἱατρικῆς. Τοὺς γοῦν θεραπευομένους ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἱερὰς καλουμένους νόσους συγγράφεσθαι ἠνάγκαζεν ὅτι ὑπακούονται αὐτῷ δοῦλοι περισωθέντες». (Ἀθήναιος VII.).

2) Πλινίου, Nat. Hist. XXIX, 5, 3.

3) Πλινίου, Nat. Hist. Αὐτόθι.

4) Πλινίου, Αὐτόθι . . . «monumento suo (quod est Appia Via), iatronicem se inscripsit».

του ὕψος καὶ τὴν τυραννικὴν πυμπεριφορὰν.¹ Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει τύραννος ἄνευ ὑπηκόων καὶ ποτὲ δὲν συμπαθοῦσι τοὺς ἀλαζόνας καὶ ὑπεροπτικούς. Πράγματι ὁ Θεσσαλός, ἀποσπάσας ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του τὸ πλεῖστον τῆς πελατείας των καὶ τῶν μαθητῶν των, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερηφανεύεται, ὅπως ἓνας στρατηγός, ὅστις κατέλαβε τὰ ὅπλα, τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὴν χώραν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ἄραγε ἔφθιανε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ὑβρίζῃ τοὺς συναδέλφους καὶ τοὺς προκατόχους του καὶ νὰ ἀνακηρύττῃ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν Νέας Σχολῆς; Ἡ ἐξέτασις τῶν θεωριῶν του θὰ μᾶς τὸ δείξῃ.

Ἴδου περίπου τί ἐδίδασκε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἑξαμηνίων μαθημάτων του, μετὰ τὸ τέλος τῶν ὁποίων ἐχρηγέει εἰς τοὺς μαθητάς του τὴν ἄδειαν τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγελματός των.

*Καλούμενοι, τοὺς ἔλεγε, παρὰ τὸ προσκεφάλαιον ἀσθενοῦς τινος, πρωτίστως ὀφείετε νὰ ἐξετάσετε, ἐὰν ἡ πάθησις ἐκ τῆς ὁποίας πάσχει ὁ πελάτης σας συστέλλει ἢ διαστέλλει τὰ ὄργανά του. Οὐδὲν εὐκολώτερον τῆς διαγνώσεως ταύτης. Ἡ σπάνις ἢ ἡ παντελὴς ἔλλειψις τῶν ἀπεκκρίσεων θὰ σᾶς τὸ ὑποδείξῃ. Ἡ ἄμεσος καὶ εὐκόλος παρατήρησις τῶν δύο τούτων νοσηρῶν καταστάσεων, αἱ μόναι ποὺ κυριαρχοῦν, θὰ σᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ ἀποφεύγητε τὰς ἀμφιβολίας, τοὺς δισταγμοὺς καὶ τὰς δοκιμὰς, τόσον ἐπιζημίους διὰ τὴν φήμην τοῦ ἱατροῦ. Ὅταν διαγνωσθῇ οὕτως ἡ ἀσθένεια ἐκ τῶν προφανῶν συμπτωμάτων της, περιθάλψατε τὸν ἀσθενῆ σας μὲ ὑγιεινὰς προφυλάξεις, αἱ ὁποῖαι πάντοτε εἶνε αἱ αὐταί. Σᾶς διαβεβαιῶ ὅτι τὸ ἐπάγγελμά μας εἶνε εὐκόλον. Προσέξτε κατ' ἀρχὰς τὸν ἀέρα, ποὺ ἀναπνέει ὁ ἄρρωστός σας. Διότι ὁ ἀῆρ ποὺ ἀναπνέομεν, τὸ ἀντιλαμβάνεσθε καλῶς, ἔχει μεγαλειτέραν σημασίαν ἀπὸ τὰς τροφάς. Τρώγομεν εἰς ὠρισμένας ὥρας, ἐνῶ ἀναπνέομεν διαρκῶς. Ὁ ἀῆρ εἰσερχόμενος ἀκαταπαύστως εἰς τὸ σῶμά μας καὶ εἰσδύων μέχρι τῶν μικροτέρων κενῶν, συστέλλει ἢ διαστέλλει ἰσχυρότερον τῶν τροφῶν. Ἀλλ' ὁποῖός τις πρόπει νὰ εἶνε ὁ ἀῆρ οὗτος; Καὶ τοῦτο εἶνε ἐπίσης εὐκόλον. Ὁ ἄρρωστός σας προσεβλήθη ἀπὸ τὴν ἀσθενεῖαν ἣτις συστέλλει; Συστήσατε νὰ κατοικῇ εἰς μικρὸν δωμάτιον καλῶς φωτιζόμενον καὶ καλῶς θερμαινόμενον. Πάσχει τὸ ἀντίθετον; δηλαδή, ἀπὸ ἀσθενεῖαν ἣτις διαστέλλει; Συστήσατέ του δωμάτιον ἐλαφρῶς φωτιζόμενον, ἐστραμμένον πρὸς βορρᾶν καὶ ψυχρόν. Ἐν ἀνάγκῃ μάλιστα διὰ νὰ ἐπιτύχητε τὴν δρόσον ταύτην, διατάξατε νὰ στρώσουν εἰς τὸ πάτωμα φύλλα καὶ κλάδους: σχοίνου, ἀμπέλου, μυρτιᾶς, ἱέας, ποτισμένα μὲ νερό. Εἰμπορεῖτε ἐπίσης νὰ τοποθετήσῃτε ἐδῶ κι' ἐκεῖ φυσερὰ ἢ ῥιπίδια. Προσέξτε ἐπίσης τὸ κρεβάτι καὶ τὰ ῥοῦχα τοῦ ἀσθενοῦς. Ὅσοι ὑποφέρουν ἀπὸ συστολὴν, πρέπει νὰ ἀναπαύωνται ἐπὶ σκληρῶν προσκεφαλαίων, νὰ φοροῦν ἐλαφρὰ ἐνδύματα καὶ νὰ σκεπάζονται ἐπίσης ἐλαφρά. Ὅσοι τοῦναντίον ὑποφέρουν ἀπὸ διαστολὴν, αὐτοὶ

1) Τὸν ἀποκαλεῖ εἰρωνικῶς γενναιότατον καὶ σοφώτατον. «Μισοῦν τοὺς τυράννους, λέγει ὁ Γαληνός, καὶ μάλιστα τοὺς ἐξολοθρεύουν, διότι ἐπιβάλλουν τὰς θελήσεις των, ὁ δὲ Θεσσαλὸς εἶνε τύραννος».

πρέπει νὰ κοιμῶνται εἰς στρώματα πουπουλένια καὶ νὰ σκεπάζωνται μὲ χονδρὰ σκεπάσματα. Ὅταν δὲ σηκώνωνται νὰ φοροῦν θερμοὶ ἐνδύματα. Ὅλα αὐτὰ εἶνε εὐκολοὶ προφυλάξεις, στοιχειώδεις συμβουλαί, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ συνιατᾶτε· πρὸ τοῦ ἀρχίσετε τὴν θεραπείαν».

Ἀσφαλῶς ὁ Θεσσαλὸς δὲν εἶχεν ἄδικον. Ὅλα αὐτὰ μανθάνονται ἐντὸς ἑξ μηνῶν. Ἀλλ' ἄς ὑποθέσωμεν μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν του κατὰ τὰ πρῶτα μαθήματα καὶ κάποιον μορφωμένον ἀκροατὴν, ἀμερόληπτον, τὸν ὁποῖον δὲν παρσύρει ὁ τυφλὸς ἐνθουσιασμός. «Ἀλήθεια, θὰ ἔλεγεν, εἰς αὐτὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἐντελὲς τὸ νέον. Ὁ διδάσκαλός μας ἐπιμένει ἐπὶ τινῶν λεπτομερειῶν, καὶ ἀναπτύσσει μετ' ἰδιαιτέρας χάριτος πρακτικὰς τινὰς παρατηρήσεις. Ἀλλὰ γενικῶς αὐτὰ ποὺ μᾶς διδάσκει, εἶνε ἡ ἀρχικὴ θεωρία τῶν Μεθόδικων. Πρὸ αὐτοῦ ὁ Θεμίσων, εἶχε καταργήσει τὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν τῶν ἀτόμων, εἶχεν ἀπλοποιήσει τὴν ἱατρικὴν, εὔρε προφανεῖς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν ἀσθενειῶν, ἐπενόησε τὸ *strictum* καὶ τὸ *laxum* καὶ τὴν δίαιταν ἀνεγνώρισεν ὡς κύριον μέσον τῆς θεραπείας. Μήπως ὁ διδάσκαλος—ἱατρὸς οὗτος εἶνε λογοκλόπος, στρουθὸς φέρων πτερὰ παγονιοῦ;»

Ἀλλ' αἱ κρίσεις τοῦ αὐτοῦ ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶνε ἀνευλαβεῖς, δὲν στηρίζονται καὶ ἐπὶ οὐδεμιᾶς βάσεως. Ἀλλ' ἄς ἀκολουθήσωμεν τὴν συνέχειαν τοῦ μαθήματος.

«Μετὰ τὰς προκαταρκτικὰς ταύτας προφυλάξεις τοῦ ἀσθενοῦς, ἐξηκολούθει ὁ Θεσσαλός, θὰ ἀρχίσετε τὴν θεραπείαν. Καὶ πρῶτον, ὅταν ἡ ἀσθένεια ἀνήκει εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην κατηγορίαν, τὰς ὁποίας ὑπεδείξαμεν ἀνωτέρω, θὰ ὑποβάλλετε τὸν ἀσθενῆ σας εἰς δίαιταν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἔπειτα θὰ τὸν ἀφαιμάξετε ἀφθόνως».

Ὅταν ὁ Θεσσαλὸς ἔφθανεν εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τῆς διδασκαλίας του, ἐσήκωνεν ὑπερήφανα τὴν κεφαλὴν του καὶ ἐλάμβανεν ὕψος ἐνδόξου στρατηγοῦ. Τότε πράγματι κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἰδίου Γαληνοῦ, μετέβαλλε κατὰ τὸ συστήματος τῶν προκατόχων του, καὶ τότε, ὅπως ἔγραφεν εἰς τὸν Νέρωνα, ἴδουε νέαν Σχολήν. Πεισμένος ὅτι ἡ ὑγίεια συνίσταται εἰς τὴν συμμετρίαν ἢ ἀναλογίαν τῶν πόρων, ἡ δὲ ἀσθένεια εἰς τὴν ἀσυμμετρίαν ἢ δυσαναλογίαν αὐτῶν, ὁ Ἀσκληπιάδης καὶ ὁ Θεμίσων, ἀνεζήτησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν συμμετρίαν ταύτην καὶ ἀναλογίαν. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπισκέψεώς του ὁ ἱατρὸς ἀνέγραφε καὶ ἐχρῆται φάρμακα. Ὁ Θεσσαλός, ἀπ' ἐναντίας ἤθελε, πρὸ τοῦ ἀσχοληθῆ εἰς τὴν ἐπαναφορὰν ταύτην, νὰ τροποποιήσῃ τελείως τὴν κατάστασιν τῶν πόρων, «τὸν τρόπον τῆς ποροποιίας ὑπαλλάττεσθαι» κατὰ Γαληνόν, δηλαδὴ νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ὅλην κατάστασιν τῶν ἰστῶν τοῦ σώματος δι' ἀποτόμου μεταλλαγῆς τῆς ἐν αὐτῷ ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης. Καὶ τοῦτο εἶνε ὅ,τι ἐκάλει μετριοφρόνως «Μετασύγκρισιν», δηλαδὴ ἀναγέννησιν τοῦ σώματος. Ἀφοῦ ἰσχυρίζετο ὅτι ἡτοῦ ἰδρυτῆς Νέας Σχολῆς, εἶχε βεβαίως ἀνάγκην ὀνόματός τινος διὰ τὴν νέαν ἐπινόησιν. Ἦθελεν ὁ ἀσθενὴς του νὰ ἀποδυθῇ, οὕτως εἰπεῖν, καθ' ὁλοκληρίαν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Πρὸς τοῦτο ἐκαθάριζε τὸν ἀσθενῆ δι' ἐπανεῖ-

λημμένων καθαρσίων, δι' αὐστηρᾶς διαίτης καὶ ἀφαιμάξεων. Τοῦτο κατ' αὐτὸν ἦτο ἡ θεμελιώδης ἀρχή, ἡ ὑψίστη πρωτοτυπία τῆς διδασκαλίας του, ἀποῦ μὴ εὐχαριστοῦμενος ἀπὸ τὸν ὅρον «Μετασύγκρισις», ἐσχημάτισεν ἀπὸ τῆς τριημέρου ἀποχῆς, νέαν λέξιν: «διατρίτος», ἀπὸ τῆς ὁποίας οἱ μαθηταὶ του ἐκαλοῦντο «διατριτάριοι».

Ὅταν ὁ ἀσθενὴς ἐξαντλούμενος οὕτως, ὥπως εὐκόλως ἐννοοῦμεν, ἐφθάνεν εἰς τὰ ἔσχατα, ὁ Θεσσαλὸς τότε ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ ὁργανισμοῦ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἰς τῶν μαθητῶν του θὰ ὀνομάσῃ ἀποκατάστασιν (Recoorporatio). Τότε ἤρχιζε νέα μαθήματα ἐπὶ τῶν διαφόρων θεραπευτικῶν μεθόδων. Τὰ ψυχρὰ λουτρά καὶ ποτά, ὁ ἄκρατος οἶνος καὶ τὸ ὄξος συνιστῶντο διὰ τὰς ἀσθενείας τῆς κατηγορίας: διαστολή. Διὰ τὰς ἀντιθέτους παθήσεις, δηλαδή τῆς κατηγορίας: συστολή, τὰ θερμὰ λουτρά, τὰ πνυριάματα καὶ ὅλα τὰ γνωστὰ ἤδη θεραπευτικὰ μέσα. Μετὰ τὴν μικρὰν ταύτην πτῆσιν πρὸς νέας θεωρίας, ὁ Θεσσαλὸς ἐμιμεῖτο τοὺς προκατόχους του.

Καὶ ὅμως ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις ἐκινῶν ὅτι ἡδύνατο νὰ μορφώσῃ ἰατροὺς, πολὺ γρηγορώτερα παρ' ὅσον γυμνάζουν ἓνα κύνα, ἐφάνη ἀσυνεπής, καὶ ἔγραψε πολυάριθμα καὶ ὀγκώδη συγγράμματα, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγνωσις ἀπῆτει πολὺν καιρὸν, μεγάλην προσοχὴν καὶ πρὸ παντὸς ἐπισταμένην γνῶσιν τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων. Ἐνεκα τούτου δὲν ἐμελετήθησάν ποτε, οὔτε μετεφράσθησαν, οὔτε ἀντεγράφησαν καὶ ἴσως οὔτε νὰ ἐπώληθησαν. Οἱ βιαζόμενοι καὶ ἀμαθεῖς, δηλαδή οἱ μαθηταὶ τοῦ Θεσσαλοῦ, προετίμων τὰ διὰ ζώσης φωνῆς μαθήματα τοῦ διδασκάλου των, παρὰ τὰ γραπτὰ του. Καὶ οὗτος εἶνε ἀναμφιβόλως εἰς τῶν λόγων τῆς ἐξαφάνισέως τῶν.

Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ ἓνα ἄλλον Μεθοδικόν, τὸν Σωρανὸν τὸν Ἐφέσιον,¹ ὅστις σπουδάσας τὴν ἰατρικὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐγκατεστάθη ἐν Ῥώ-

1) Σωρανὸς ὁ Ἐφέσιος, ὑπῆρξεν ἐπιφανέστατος ἰατρός καὶ συγγραφεὺς τῆς Μεθοδικῆς Σχολῆς, τῆς ὁποίας ὅχι μόνον ἠκολούθησε τυφλῶς τὰς ἀρχάς, ἀλλὰ τὸυναντίον ἐστήριξεν αὐτὴν ἐπὶ στερεωτέρων βάσεων. Ἐτιμᾶτο μεγάλως ὑπὸ τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων ἰατρῶν καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ, διώκτου καὶ πολεμίου τῶν Μεθοδικῶν, ὅστις παρέλαβεν εἰς τὰ συγγράμματά του ἀρκετὰς θεραπευτικὰς μεθόδους καὶ συνταγὰς. Ὑπὸ τοῦ Καιλίου Αὐρηλιανοῦ ἐκαλεῖτο «ἡγεμὼν τῶν Μεθοδικῶν» (Methodicorum princeps). Τὰ συγγράμματά του ἠξιώθησαν μεγάλης τιμῆς καὶ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὑπῆρξαν δὲ ἡ κυρία πηγὴ ἐκ τῆς ὁποίας ἠντλήσαν ἀφθόνως οἱ μεταγενέστεροι ἰατροί. Τὰ ἀπὸ ταύτων δὲ ἐρανίσματα ἐν Λατίνικῇ μεταφράσει κατέστησαν πολύτιμα ἐγκόλπια τῶν ἐν τῇ Δύσει ἰατρῶν καθ' ὅλον τὸν μεσαῖωνα.

Τοῦ Σωρανοῦ γνωρίζομεν δύο πραγματείας: «Περὶ σημείων καταγμάτων» καὶ «Περὶ μήτρας καὶ αἰδοίου γυναικείου». Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ XIX αἰῶνος, ἀνεκαλύφθη καὶ τρίτη πραγματεία αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Dietz, ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ γυναικείων παθῶν», ἐκδοθεῖσα τὸ 1838. Λυπηρὸν εἶνε ὅτι ἐχάθη ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον «Βίοι ἰατρῶν» πραγματεία του, ἐκ τῆς ὁποίας πολλὰ θὰ ἐγένοντο γνωστὰ ἰατρικὰ ζητήματα. Κατὰ τινὰς ὁ περιελθὼν εἰς ἡμᾶς βίος τοῦ Ἱπποκράτους, ἐλήφθη ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου.

Τὰ σωζόμενα ἔργα τοῦ Σωρανοῦ, ἐξεδόθησαν τελευταίως (1927) ὑπὸ τοῦ J. Ilberg, εἰς τὸ Corpus Medicorum Graecorum.

μη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ, ὅπου ἐδίδαξε καὶ ἐξήσκησεν αὐτήν. Κλινικὸς δοκιμώτατος καὶ καθηγητὴς¹ μὲ πολλοὺς ἀκροατάς, τιμώμενος μάλιστα ὑπὸ τοῦ Γαλινοῦ, ἀλλ' ἀδιαφορῶν διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Σχολῆς ταύτης, εἶχε γράψει καὶ οὗτος ἀρκετὰ συγγράμματα. Δυστυχῶς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐχάθησαν, τίτλοι δὲ μόνον αὐτῶν εἶνε γνωστοί. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, ὅπως καὶ ἐποχῆς καθ' ἣν ἐκυριάρχει ὁ Θεμίσων καὶ ὁ Θεσσαλός, ἐπειδὴ ἡ Μεθοδικὴ Σχολή, ὑπέσχετο ταχυτάτας θεραπείας καὶ ἀπλούστατα θεραπευτικὰ μέσα, ἐνδιέφερε περισσότερο διὰ τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματά της, παρὰ διὰ τὰς ἐκθέσεις καὶ τὰ συγγράμματα τῶν διδασκάλων της. Μὲ ἄλλους λόγους, δὲν ἦσαν τὰ βιβλία, ἀλλ' αἱ θεραπείαι αἱ ὁποῖαι ἐξησφάριζον εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ ὁπαδοὺς τῆς Σχολῆς ταύτης τὴν ἐπιτυχίαν παρὰ τῷ κοινῷ.

Ἀπ' ἐναντίας, ὅταν ἡ Μεθοδικὴ Σχολὴ συνεντρίβη ὑπὸ τοῦ Γαλινοῦ, δὲν ἐνδιέφερε πλέον, παρὰ ἀπὸ ἱστορικῆς μόνον ἀπόψεως. Οἱ ἐρανοῖσται καὶ οἱ περιεργοὶ διὰ τὰ πράγματα τοῦ παρελθόντος, συνεβουλεύοντο εὐχαρίστως τὰ ἔργα εἰς τὰ ὁποῖα εὗρισκον τὴν ἱστορίαν τῆς διδασκαλίας ἐκείνης, ἣτις ἐθριάμβευσε καὶ γενικῶς ἀφῆκε μεγάλας ἀναμνήσεις. Ἀνεγίγνωσκον πρὸ πάντων, δυνάμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς νὰ ἀναγνώσωμεν ἀκόμη τὸν τελευταῖον γνωστὸν ἀντιπρόσωπον² τῶν Μεθοδικῶν τὸν Καίλιον Αὐρηλιανόν, ὅστις ἐξέθεσε λατινιστὶ τὰς θεωρητικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς θεραπευτικὰς τῶν προκατόχων του καὶ μᾶς ἔσωσεν ἐκ τῶν ἔργων των μεγάλα καὶ πολύτιμα ἀποσπάσματα.³ Ὁμολογεῖ μάλιστα ὅτι συνηθέστερον ἦτο μεταφραστὴς τῶν ἔργων τοῦ Σωρανοῦ.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ τινὰ ἰδέαν περὶ τῶν λεπτομερῶν καὶ ἀγροίκων μεθόδων τῶν Μεθοδικῶν καὶ νὰ ἀναφέρωμεν ὅλας τὰς διαδοχικῶς ἐφαρμοζομένας θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς διδασκαλίας των: τῆς Μετασυγκρίσεως, τοῦ Διατρίτου, τοῦ laxum καὶ τοῦ strictum, πρέπει νὰ ἀναγνώσωμεν τὸ σχετικὸν μὲ τὴν θεραπείαν τῆς κεφαλαλγίας χωρίον τοῦ ὁποῖου ἰδοὺ ἡ περὶληψις:

1) Ὁ τίτλος τοῦ καθηγητοῦ (professor) ὑπῆρχεν ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου, φέρεται δὲ ὡς πρῶτος ἐπίσημος καθηγητὴς ὀνομασθεὶς τότε ὁ ῥήτωρ Porcius Latro. Προβλ. Κ. Μέρμηγκα, ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἐν τῷ: Λαϊκῷ Πανεπιστημίῳ Βραδυνῆς, Τεύχ. Α, σελ. 57.

2) Συναντῶμεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἰς παλαιὰ συγγράμματα ὀνόματα καὶ ἄλλων Μεθοδικῶν. Ἀλλὰ δὲν παρέχουν οὐδὲν τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπως δὲν θὰ παρέχουν διὰ τοὺς ἀπογόνους μας τὰ ὀνόματα πολλῶν ἀνοήτων καὶ φιλοδόξων συγχρόνων, οἱ ὁποῖοι δαπανοῦν κολοσσιαῖα ποσὰ πρὸς διαφήμειν εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν γευμάτων, τῶν δεξιώσεων, τῶν γάμων, τῆς εἰδικότητός των κτλ.

3) Ὁ Καίλιος Αὐρηλιανὸς (Caelius Aurelianus) ἐκ Σίκκας τῆς Νουμιδίας (νῦν Le Kef ἐν Ἀλγερίῳ), εἶνε ὁ μόνος μεθοδικὸς συγγραφεὺς, τοῦ ὁποῖου τὰ ἔργα περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, ὡς καὶ πότε ἀκριβῶς ἤκμασε, δὲν γνωρίζομεν. Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην, εἶνε μεταγενέστερος τοῦ Γαλινοῦ καὶ ἔζησε κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα. Ἡ ὅλη συγγραφικὴ του δραῖσις, περιορίσθη εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν ἔργων τοῦ Σωρανοῦ, τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἐσώζοντο μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Ἐκ τῶν μεταφράσεων δὲ τούτων σώζονται: ἡ «Tres libri celerum sive acutarum passionum», καὶ ἡ Quinque libri tardarum sive chronicorum passionum, καὶ τινὰ ἄλλα ἀποσπάσματα.

Μετὰ τὴν τριήμερον ὑποχρεωτικὴν δίαιταν καὶ τὴν ἀφαίμαξιν, ἔτριβον ἑλαφρὰ τὴν πᾶσχουσιν κεφαλὴν μὲ ἔλαιον καὶ ἐκχύλισμα ἄρνογλώσσου ἢ κιχωρίου. Τὴν τετάρτην ἡμέραν ἐχορήγουν εἰς τὸν πᾶσχοντα ἑλαφρὰν τροφήν, ἄρτον καὶ κολοκύθια, τὴν δὲ πέμπτην τροφὰς θρεπτικωτέρας, ἄρτον, ὦά καὶ πουλερικά. Μόνον τὴν ἕκτην ἡμέραν ἐπετρέπετο τὸ κρέας μάλιστα δὲ τὸ χοίρειον. Ἐὰν ὅμως ἡ πάθησις ἐπέμεινε—κεφαλαλγία ἐπίμονος—τὸν ἐπέβαλλον εἰς δίαιταν ἀκόμη μιᾶς ἡμέρας, μεθ' ὃ ἐπέτρεπον τὴν βαθμιαίαν παροχὴν τροφῆς. Ἀρχίζοντες ἀπὸ τὰ κολοκύθια καὶ δοκιμάζοντες τὰ ὦά, τὰ πουλερικά, τὸν λαγὸν καὶ τὰ ἀρώματα, ἔφθινον εἰς τὸ ἀλατισμένον χοιρινόν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κεφαλαλγία κατετάσσετο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐκ συστολῆς παθήσεων, τὴν ὀγδόην ἡμέραν μετεχειρίζοντο χαλαρωτικὰ θεραπευτικὰ μέσα. Ἐχορήγουν ἐμετικά εἰς τὸν πᾶσχοντα καὶ κατέκλινον αὐτόν. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ὕπνος ἐθεωρεῖτο συσταλτικός, δὲν ἄφινον αὐτὸν νὰ κοιμηθῇ καὶ διὰ νὰ τὸν ἀνακουφίσουν ἀπὸ τὴν ἀλγεινὴν ταύτην ἀϋπνίαν τὸν ἔδιδαν νὰ πίνη κόκκους ἐμβραχέντας εἰς ὄξος καὶ ἀφέψημα θύμου, ὀριγάνεως ἢ ὑσώπου. Ἐὰν παρ' ὅλα ταῦτα ἡ πάθησις ἀντὶ νὰ ὑποχωρήσῃ ἐπεδεινοῦτο, κατέφευγον εἰς ἄλλα θεραπευτικὰ μέσα. Ἐξύριζον σύρριζα τὴν κεφαλὴν τοῦ πᾶσχοντος, καὶ ἐνῶ ἀκόμη αὕτη ἦτο ἐρεθισμένη τὴν ἔτριβον δυνατὰ μὲ νίτρον. Ἐπειτα ἀπὸ τοῦ αὐχένος μέχρι τῆς βάσεως τῶν νώτων διενήργουν σειρὰν αἱματηρῶν σικυῶν τὰς ὁποίας ἐκάλυπτον μὲ εἶδος κολλητικοῦ ἐμπλάστρου, τὸ ὁποῖον βραδύτερον ἀπέσπων βιαίως. Μετὰ τὰς ἡρωϊκὰς ταύτας προσπαθείας, ἐὰν ὁ πᾶσχων δὲν ἐθεραπεύετο οὔτε ἀπέθνησκε, τὸν ἔστελλον εἰς τὰ λουτρά.

Συνειθισμένοι οἱ Μεθοδικοὶ νὰ ὑποβάλλουν τοὺς πελάτας των εἰς παρομοίας δραστηρίους θεραπείας, εἰς τὴν ἀγροϊκὴν ταύτην ἐξάσκησιν καὶ διαρκῇ ἐνόχλησιν, εἶχον δεῖξει μεγάλην περιφρόνησιν πρὸς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἱπποκράτους, οἱ ὁποῖοι ἄφινον τὴν Φύσιν μόνη της νὰ ἐνεργήσῃ. Καὶ ὄχι μόνον τοὺς εἶχον περιφρονήσει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπεσκέλισαν μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Γαληνοῦ.

Ἡ Σχολὴ των κατέχει μεγίστην θέσιν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἱατρικῆς ἐν Ῥώμῃ. Καὶ δὲν εἶνε περίεργον νὰ σκεφθῇ τις ὅτι ὁ Ἀσκληπιάδης ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτής—ἀνεύθυνος ἄλλως τε διὰ τὸ κατάντημά της—τῆς παραλόγου ταύτης Σχολῆς, ἥτις ἐπὶ πολὺ ὑπῆρξε παντοδύναμος! Βεβαιότατα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Θεσσαλοῦ καὶ Καιλίου Αὐρηλιανοῦ, πόσον ἀπέχομεν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐπικούρου ἐμπνευσθείσης ὑπερόχου διδασκαλίας!

Εἰς τὸ προσεχές: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱατρικὴ ἐπὶ Νέρωνος (Συνέχεια)—

Ὁ Ἀνδρόμαχος, ἱατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ἀρχίατρος—

Ἡ Θηριακὴ — Ἐνας βοτανολόγος στρατιωτικὸς ἱατρὸς: Ὁ Διοσκουρίδης, Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος.